

УДК 378:373.2

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Панькевич О.О., здобувач кафедри педагогіки

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

У статті подано теоретичний аналіз наукових підходів дослідників до обґрунтування сутності професійної самореалізації майбутніх фахівців соціономічної сфери в процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти. Професійна самореалізація визначається як гармонійний розвиток особистісних потенційних можливостей студентів, поєднаний із проявом індивідуальних властивостей і набуттям професійних знань, формуванням практичних умінь та навичок соціономічної діяльності.

Ключові слова: самореалізація, професійна самореалізація, професійна підготовка, майбутні фахівці соціономічної сфери.

В статье представлен теоретический анализ научных подходов исследователей к обоснованию сущности профессиональной самореализации будущих специалистов социономической сферы в процессе профессиональной подготовки в учреждениях высшего образования. Профессиональная самореализация определяется как гармоничное развитие личностных потенциальных возможностей студентов, объединенное с проявлением индивидуальных свойств и приобретением профессиональных знаний, формированием практических умений и навыков социономической деятельности.

Ключевые слова: самореализация, профессиональная самореализация, профессиональная подготовка, будущие специалисты социономической сферы.

Pankevych O.O. THE ESSENCE OF PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF FUTURE SOCIONOMETRIC SPHERE SPECIALISTS

The article deals with the theoretical analysis of scientific approaches of researchers to the ground of essence of professional realization of future socionometric sphere specialists in the process of professional preparation in higher education establishments. Professional self-realization is determined as the harmonious development of personal potential possibilities of students, connected with the display of individual properties and acquisition of professional knowledge, forming of practical abilities and skills in socionometric activity.

Key words: self-realization, professional self-realization, professional preparation, future specialists of socionometric sphere.

Постановка проблеми. В умовах політичних, економічних і соціальних змін, що відбуваються в Україні, особливу увагу привертає проблема професійного становлення майбутніх фахівців, можливостей розвитку їхнього особистісно-професійного потенціалу. Сьогодення потребує не просто компетентних фахівців, а творчих, ініціативних особистостей, здатних до особистісної самореалізації в майбутній професійній діяльності. Професійне становлення майбутніх фахівців соціономічної сфери розпочинається під час навчання в закладах вищої освіти і передбачає розкриття внутрішніх ресурсів особистості, що сприятиме надалі здійсненню ефективності професійної соціономічної діяльності.

З огляду на це, важливим завданням сучасного закладу вищої освіти є не лише надання необхідних професійних знань щодо соціономічної діяльності, а насамперед створення відповідних умов, що сприятимуть розвитку потенційних можливостей майбутніх фахівців, досягнення ними по-

ставлених цілей у вирішенні значущих проблем, що дозволить їм максимально повно розкрити свій творчий потенціал і розвинути здатність до професійної самореалізації в подальшій соціономічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що різні аспекти проблеми особистісної самореалізації постійно перебувають у центрі уваги дослідників. Так, предметом досліджень є: стратегії професійної самореалізації молоді в сучасному суспільстві (Т. Прохоренко), питання самореалізації особистості в освітньому просторі (М. Ватковська), самореалізації особистості в позавиробничій сфері суспільства (А. Ідінов), утруднень самореалізації особистості в професійній сфері (Л. Коростильова), гуманізації освіти й саморозвитку особистості (Л. Кулікова), самореалізації особистості як складової частини процесу самоорганізації її сутнісних сил (Д. Леонтьев, Г. Нестеренко), як культурно-історичного феномена (М. Недашківська), як механізму формування інтегрованого стилю життя особистості

(О. Бандура), як одного з компонентів професійного самовдосконалення особистості (Н. Тимошенко) тощо.

Незважаючи на значну кількість досліджень щодо вирішення проблем самореалізації особистості, питання професійної самореалізації майбутніх фахівців соціомічної сфери залишаються актуальними.

Постановка завдання. Мета статті полягає в здійсненні теоретичного аналізу наукових підходів дослідників до обґрунтування сутності професійної самореалізації майбутніх фахівців соціомічної сфери в процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціомічні професії, за визначенням Є. Клімова, належать до типу «людина – людина». Представникам професій такого типу властиві гарне самопочуття під час роботи з людьми, потреба в спілкуванні, здатність ставити себе на місце іншої людини, швидко розуміти наміри, думки, настрій інших людей, розумітися у взаємовідносинах людей, добре пам'ятати особистісні якості багатьох різних людей. Вони повинні вміти керувати, навчати, виховувати, виконувати корисні дії в процесі задоволення потреб людей; уміти слухати і вислуховувати; мати широкий світогляд; володіти мовленнєвою (комунікативною) культурою; мати «душевну спрямованість розуму», уміти спостерігати прояви почуттів, розуму і характеру людини, розуміти її поведінку, бути здатними до співчуття; уміти вирішувати в нестандартних ситуаціях; володіти емоційною саморегуляцією [8, с. 201–202].

Дещо по-іншому тлумачить сутність соціомічних професій Л. Буркова, яка наголошує на тому, що вони вирішують професійні завдання, пов'язані із соціальними відносинами в суспільстві, зміст яких зосереджено на їх розвитку, регуляції, дослідженні соціальних закономірностей і тенденцій, збереженні, трансформації історично визначених і прийнятих у суспільстві форм культури та традицій на всіх рівнях соціальної взаємодії. Ідеться про такі професії, як: психолог, педагог, соціальний педагог, соціальний працівник, журналіст, політолог, соціолог, юридичні професії тощо [3, с. 72].

На нашу думку, основною сферою діяльності фахівців соціомічних професій є допомога людям, які потрапили в складну життєву ситуацію і не можуть самі з нею впоратися. Надати необхідну допомогу може лише фахівець, який має бажання це зробити, небайдужий до проблем інших людей і здатний це зробити на високому

професійному рівні. З огляду на це, під час навчання в закладах вищої освіти перед викладачами постає завдання формування суспільно активної та гармонійно розвиненої особистості майбутніх фахівців, що, за Л. Анциферовою, значною мірою залежить від особистих зусиль самих студентів, орієнтованих на самовдосконалення та самореалізацію як неодмінну умову досягнення успіху в житті [1, с. 13].

Зазначимо, що в довідковій літературі поняття «самореалізація» трактується по-різному:

- як реалізація свого творчого людського потенціалу [5, с. 1001];
- як найбільш повне виявлення особистістю своїх індивідуальних і професійних можливостей [9, с. 133];
- як «проба і розгортання ув'язнених у людині потенцій», як самоствердження, як прагнення людини до самоздійснення, реалізації себе в об'єктивному світі, привласнення індивідом своєї діяльнісної суті [17, с. 283].

У психології самореалізація розглядається в трьох аспектах: як потреба особистості, як діяльність і як об'єктивний та суб'єктивний результат цієї діяльності (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьев, Д. Леонтьєв та ін.), як прагнення людини до найбільш повного виявлення та розвитку власних можливостей і здібностей (А. Маслоу, Ф. Перлз, К. Роджерс та ін.).

З позиції педагогіки питання самореалізації розглядається як допомога особистості втілити свої позитивні можливості, розкрити здібності для того, щоб людина відчула себе реалізованою в житті, коли її особистісні амбіції цілком задоволені [143].

За визначенням Л. Кулікової, самореалізація передбачає пошук людиною себе, виявлення і, у результаті цього, розвиток своїх можливостей: пред'явлення і збагачення сенсів діяльності і поведінки, здійснення спектра потреб, поглиблення смаків, посилення свободи індивідуального розвитку і творчості тощо [11].

Як надання предметності основним формам активності індивіда (діяльність, спілкування, свідомість) через самонавчання, самовиховання без самодіяльності особистості й самоосвіту, що здійснюються як відповідно до потенцій індивіда, так і виходячи із зовнішніх умов (рівня знань, вихованості суспільства) розглядає механізм самореалізації А. Голубчиков [6].

Суголосну думку висловлює М. Ватковська, яка стверджує, що самореалізація є способом життя особистості, формує систему цінностей і простір для самовизначення, самоздійснення. Розвиток уявлень

про самореалізацію особистості та її особливості, на думку дослідниці, значною мірою пов'язаний із феноменом людського існування, змінами у взаємовідносинах особистості й усього людства, оскільки самореалізацію можна представити як соціально-індивідуальний процес свідомого цілепокладання сутнісних сил на основі життєдіяльності кожної конкретної людини [4].

Зважаючи на те, що об'єктом започаткованого дослідження є професійна підготовка майбутніх фахівців соціономічної сфери, цікавим є визначення сутності самореалізації Л. Коростильовою, яка наголошує на тому, що це здійснення можливостей розвитку «Я» засобами власних зусиль, співтворчості, співдіяльності з іншими людьми, соціумом і світом загалом. Самореалізація, на думку науковця, з якою важко не погодитися, передбачає збалансований і гармонійний розвиток різних аспектів особистості через докладання адекватних зусиль для розкриття генетичних, індивідуальних та особистісних потенціалів і досягається лише тоді, коли в людині є сильний спонукальний мотив особистісного зростання [10, с. 52]. В основі самореалізації лежить це прагнення особистості до самовдосконалення, тобто одна із вищих потреб особистості, спрямована не тільки на реалізацію особистістю власних сил і здібностей, але й на постійне зростання власних можливостей, підвищення якості власної діяльності, в основі якої лежать вищі загальнолюдські цінності [10, с. 53].

Не менш важливим є й твердження С. Васильковської, що самореалізація є процесом реалізації здібностей та особистих потенцій у діяльності особистості, а також прагнення розвинути сильні сторони власної особистості. Науковець ототожнює самореалізацію з активністю особистості в значущих для неї сферах життедіяльності і взаємовідносин – спілкуванні, навчанні, творчості, професії тощо [18].

Розмірковуючи про проблеми особистісної самореалізації, О. Богатирьова припускає, що одним з її об'єктивних параметрів може служити збіг (або гармонійне поєднання) бажаних і досягнутих цілей і цінностей, а також емоційна стабільність, пов'язана з досягненням (або наближенням) до життєво важливих сенсів, і позитивні соціальні переживання щодо норм, еталонів і цінностей найближчого оточення [2].

В аспекті дослідження доцільно розглянути підходи науковців до визначення сутності професійної самореалізації. Це зумовлено насамперед тим, що цілковите занурення в професійне життя, задоволеність обраною професією, усвідомлена

професійна позиція, постійне підтвердження власних професійної вагомості, потрібності і корисності приводять до виникнення особливого емоційного стану – професійного оптимізму. Всі ці професійно зумовлені зміни допомагають професійному самоствердженню, констатують самовизначення особистості у професійній діяльності, сприяють самореалізації у професії й означають цілковиту інтеграцію в професійне середовище [16, с. 16].

Не можна не погодитися із ствердженням З. Курлянд, яка зазначає, що процес професійної самореалізації має узгоджувати розвиток особистісних професійно значущих якостей із вимогами, які висуває суспільство до фахівця. В основі цього процесу перебуває психічний механізм постійного подолання внутрішніх суперечностей між наявним рівнем професіоналізму і тим, якого людина прагне досягти. З огляду на це, вчений доходить висновку, що основою самовдосконалення є різниця між «Я – реальним професійним» і «Я – ідеальним професійним», і від того, наскільки особистість усвідомлює цю різницю, залежить її професійне зростання і формується потреба в самовдосконаленні [12, с. 19–20].

Під час дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів іноземних мов (як представників соціономічних професій) до професійної самореалізації в процесі вивчення фахових дисциплін І. Лебедик зазначає, що в центрі педагогічної концепції самореалізації перебуває віра в індивідуальний досвід людини та її здатність до саморозкриття, у можливість вияву в собі унікальної і неповторної сутності, у визначені напряму і засобів особистісного зростання. Водночас науковець наголошує на суттєвому впливі соціально-професійних вимог на самооцінку, самоствердження, самовизначення, професійну самосвідомість, на мотивацію досягнень у професії, на цілі професійного зростання [13, с. 7].

Аналогічну думку висловлює С. Петрусенко й акцентує увагу на тому, що в професійній самореалізації (самоактуалізації) для педагога важливе постійне самовдосконалення, що сприяє розвиткові тих якостей, які забезпечують успіх у роботі. Цей процес передбачає обов'язкове підвищення рівня професійних знань і вмінь, зважаючи на постійний розвиток виробництва, досягнення науки та техніки, вимагає від учителя опанування нових педагогічних технологій, обізнаності щодо нових винаходів як педагогічної, так і інших наук. Зазначене дозволяє стверджувати, що успішне вирішення нових, більш складних завдань, що постають перед сучасним учителем, стає немож-

ливим без застосування новітніх досягнень науки. Отже, постійне оновлення і поглиблення професійних знань, удосконалення особистісних якостей, необхідних для здійснення педагогічної діяльності, має стати нагальною потребою вчителя [15, с. 87].

Професійна самореалізація педагога, за І. Ісаєвим, – це завжди інтегральна сума того, що вже реалізоване, і того, що може бути здійснене потенційно. Таке розуміння самореалізації дозволяє дійти висновку про те, що умовами задоволення цієї потреби на рівні особистості є: активно-позитивне ставлення до професійної діяльності, педагогічні здібності, професійна Я-концепція, актуалізована потреба в постійному професійному самовдосконаленні, розвинене педагогічне мислення, рефлексія, гуманістична спрямованість інтелекту [7, с. 29].

Професійна самореалізація, за визначенням науковців, охоплює такі узагальнені характеристики, як: професійний розвиток, професійні досягнення; затребуваність професійних знань і професійного досвіду (П. Семенухін), кар'єрні праґнення, в яких утілюється той рівень кар'єрних досягнень і соціального статусу, якого людина прагне досягти в майбутньому (Л. Долгих).

Найважливішими детермінантами її, на думку К. Федосенко, є об'єктивні й суб'єктивні умови життя та професійної діяльності фахівця, які впливають на зміну параметрів (характеристик) професійної самореалізації.

У структурі об'єктивних умов науковцем виокремлено соціально-педагогічний (суспільний статус спеціаліста й адекватна соціальна політика, матеріальний стан і стимулювання праці, побутові умови) і практичний (кількісний та якісний склад колективу, рівень організації праці) компоненти.

До суб'єктивних умов, на думку автора, належать: ставлення фахівця до професії на основі розуміння її самоцінності, уявлення про себе як професіонала, потреба в професійному вдосконаленні й творчому підході до професійної діяльності, психологічне самопочуття та комфортність на роботі [19].

Висновки із проведеного дослідження. Отже, у період первинного професійного становлення (тобто навчання в закладі вищої освіти – О. П.) поняття «професійна самореалізація майбутніх фахівців соціальної сфери» будемо розуміти як гармонійний розвиток особистісних потенційних можливостей студентів, поєднаний із проявом індивідуальних властивостей і набуттям професійних знань, формуванням практичних умінь та навичок соціальної діяльності, накопиченням досвіду під час вирішення соціономічних задач,

створення комунікативних моделей поведінки в професійній діяльності, залучення до науково-дослідницької діяльності, позааудиторної роботи професійного спрямування тощо. На нашу думку, розпочинати цей процес необхідно з першого курсу, що передбачає професійне самовизначення, самоідентифікацію студентів із майбутньою професією, усвідомлення її значущості тощо. Не менш важливим завданням закладу вищої освіти є створення необхідних умов для розкриття особистісного і професійного потенціалу студентів, що сприятиме їхній самореалізації в подальшій соціономічній діяльності.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у визначенні й обґрунтуванні структурних компонентів підготовленості майбутніх фахівців соціономічної сфери до особистісної самореалізації в подальшій професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анциферова Л. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита. Психологический журнал. 1994. Т. 15. № 1. С. 13–18.
2. Богатырева О. Личностные факторы профессиональной самореализации: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии». М., 2009. 25 с.
3. Буркова Л. Визначення класу соціономічних професій. Практична психологія та соціальна робота. 2010. № 7. С. 68–73.
4. Ватковська М. Самореалізація особистості в освітньому просторі: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.10 «Філософія освіти». Одеса, 2010. 20 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Голубчиков А. Самоопределение индивида (социально-философский анализ): дисс. ... докт. филос. наук: 09.00.13. Екатеринбург, 1993. 328 с.
7. Исаев И. Профессионально-педагогическая культура преподавателя высшей школы: воспитательный аспект: учебное пособие. М.; Белгород: Вазелица, 1992. 102 с.
8. Климов Е. Психология профессионала. М.: Изд-во «Институт практической психологии»; Воронеж: НПО «МО-ДЭК», 1996. 324 с.
9. Коджаспирова Г., Коджаспиров А. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2001. 176 с.
10. Коростылева Л. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере. СПб.: Речь, 2005. 222 с.
11. Куликова Л. Гуманизация образования и саморазвитие личности. Хабаровск: Изд-во ХГПУ, 2001. 333 с.
12. Курлянд З. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності: навч. посібник. Одеса: ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 1995. 160 с

13. Лебедик І. Підготовка майбутніх учителів іноземних мов до професійної самореалізації у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Кіровоград, 2007. 18 с.
14. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. Бим-Бад. М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. 528 с.
15. Петрусенко С. Педагогічні умови професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2009. 173 с.
16. Проблеми психолого-педагогічного супроводу підготовки фахівців у вицій школі: матер. всеукр. науково-практ. семінару (22 грудня 2006 р.). Одеса: СМИЛ, 2006. 167 с.
17. Психологический словарь / под. ред. В. Зинченко. М., 1999. 344 с.
18. Психологія особистості: словник-довідник / за ред. П. Горностая, Т. Титаренко. К.: Рута, 2001. 320 с.
19. Федосенко Е. Особенности психологического сопровождения учащихся в учреждениях начального профессионального образования: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.07. СПб., 2007. 220 с.

УДК 37.014.623

МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ВІЛ-ПОЗИТИВНИМИ КЛІЄНТАМИ

Попова Т.С., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

У статті порушується питання впливу мотиваційного чинника на готовність майбутніх соціальних працівників до роботи з ВІЛ-позитивними особами. Наведено результати дослідження рівня вмотивованості студентів, що навчаються за спеціальністю «Соціальна робота», щодо професійної діяльності в означеному напрямі. Здійснено спробу обґрунтування педагогічних умов розвитку мотивації студентів до соціальної роботи з ВІЛ-інфікованими та хворими на СНІД клієнтами.

Ключові слова: професійна мотивація, соціальна робота з ВІЛ-позитивними клієнтами, педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних працівників.

В статье рассматривается вопрос о влиянии мотивационного фактора на готовность студентов – будущих социальных работников к предоставлению социальных услуг клиентам с ВИЧ-положительным статусом. Приводятся результаты исследования уровня их мотивированности относительно будущей профессиональной деятельности в данном направлении. Осуществлена попытка обоснования педагогических условий развития профессиональной мотивации студентов к работе с ВИЧ-инфицированными и больными СПИДом клиентами.

Ключевые слова: профессиональная мотивация, социальная работа с ВИЧ-положительными клиентами, педагогические условия подготовки будущих социальных работников.

Popova T.S. MOTIVATION OF STUDENTS – FUTURE SOCIAL WORKERS TO WORK WITH HIV-POSITIVE CLIENTS

The article considers the influence of the motivational factor on the quality of training students – future social workers to provide social services to clients with an HIV-positive status. The results of the research of the level of their motivation to participate in this future professional activity are given. An attempt was made to justify the pedagogical conditions necessary for the development of student's professional motivation to work with clients who are HIV-positive and have AIDS.

Key words: professional motivation, social work with HIV-positive clients, pedagogical conditions for training future social workers.

Постановка проблеми. Результати аналітичних досліджень останніх років за свідчують тривожний факт невпинного поширення вірусу імунодефіциту людини (далі – ВІЛ) у нашій країні. На жаль, сьогодні Україна залишається однією з європейських країн із найбільш високим показником рівня інфікування ВІЛ та захворювання на СНІД, що становить відповідно 333,3 та

103,3 осіб на 100 тис. населення. Найвищі рівні поширеності ВІЛ-інфекції останнім часом реєструвалися в Одеській (861,8 на 100 тис. населення), Дніпропетровській (827), Миколаївській (755), Херсонській (409,6), Київській (385,8), Чернігівській (383,7) областях та в м. Києві (424,6). Протягом лише одного 2017 р. ці показники зросли більше ніж на 5,5% [3, с. 6].